UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Anna Slatinská

Írsky jazyk a kultúrna identita: revitalizácia a ochrana

BELIANUM

2015

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Írsky jazyk a kultúrna identita: revitalizácia a ochrana

Anna Slatinská

BELIANUM
Banská Bystrica 2015

Mgr. Anna Slatinská, PhD.
Írsky jazyk a kultúrna identita: revitalizácia a ochrana
Recenzenti: prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
PhDr. Daniel Luther, CSc.

Vydalo: Belianum.Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta
2015

ISBN 978-80-557-1012-9

ABSTRACT

SLATINSKÁ, Anna: Irish Language and Cultural Identity: Revitalization and Protection. [Monograph]. University of Matej Bel in Banská Bystrica. Faculty of Arts; Department of English and American Studies. Banská Bystrica : FF UMB, 2015, 186 p.

The submitted monograph deals with the issue of Irish language revitalization in the Republic of Ireland, taking into account the importance of language in the context of the cultural identity of the Irish. Linguistic and ethnic revitalization are topical issues nowadays. The aim of this monograph is to present cardinal information about the current state of the Irish language and the process of its revitalization in the Republic of Ireland. Invaluable information is provided in the form of summary focusing on particular attempts to reverse the process of language death, providing the reader with various significant data obtained during the course of field research realized in the city of Galway and nearby areas. As for organization, the monograph is divided into two parts. In the theoretical part we deal with the position of the Irish language in the Republic of Ireland, language policy in the Republic of Ireland and the link between language and identity in the 21st century. We also focus on institutional, educational and media support for the Irish language in relation to the revitalization and normalization of the language in Irish society reflecting the aims and priorities of the *20-Year Strategy for the Irish language 2010-2030,* whose ambitious aim is to reach active societal bilingualism. The main goal was to gather diverse opinions related to the topic of the current position of Irish language in society, the success of the efforts at revitalization and future challenges brought about by this process. In the final part we make specific recommendations which could possibly be applied in the revitalization of other minority and lesser-used languages, not only in a European context.

Key words: Irish Language. Identity. Cultural Identity. Revitalization of Irish Language. Language Policy.

PREDHOVOR

Monografia sa venuje aktuálnej problematike jazykovej revitalizácie v Írskej republike. Revitalizácia minoritných jazykov je pertraktovanou témou nielen v európskom, ale i celosvetovom meradle, hlavne pokiaľ ide o odvrátenie procesu zániku rôzneho spektra regionálnych a menej používaných jazykov. Budúcnosť jazykovej a kultúrnej diverzity nielen Európskej únie je preto otázna i z dôvodu silnejúcich globalizačných a unifikačných snáh, ktoré môžu pôsobiť na jednej strane ako inhibítory diverzity a na strane druhej môžu byť základom pre zvýšený záujem o pestovanie jazykových a kultúrnych špecifík ako unikátnych pridaných hodnôt.

V poslednom desaťročí došlo v rámci jazykovej politiky Európskej únie k podstatným zmenám. V roku 2007 bol írsky jazyk prijatý ako jeden z oficiálnych, pracovných jazykov Európskej únie, čoho dôsledkom bolo vytvorenie nových pracovných pozícií nielen v oblasti edukácie, tlmočníctva a prekladateľstva, ale i v oblasti štátnej správy, vo sfére služieb a mediálneho sektoru pre kvalifikovaných odborníkov, ovládajúcich írsky jazyk na profesionálnej úrovni. Írsky jazyk tak začína v povedomí obyvateľov nadobúdať aj inú než len symbolickú hodnotu, i keď názorové postoje a hodnotový rebríček súvisia i s osobnou skúsenosťou jednotlivca s výučbou jazyka, jeho rodinným zázemín, pôvodom a profesijnou orientáciou. V tejto súvislosti vystupuje do popredia írsky jazyk ako súčasť nemateriálneho kultúrneho dedičstva národa a jeho význam v kontexte kultúrnej identity Írov v 21. storočí. Budúcnosť nielen írskeho jazyka, ale i iných minoritných a menej používaných jazykov je nejasná. Otázka prežitia írskeho jazyka závisí od mnohých faktorov, ktoré podrobne explikujeme v texte monografie.

Revitalizácia a normalizácia írskeho jazyka je komplexnou problematikou. Cieľom monografie je preto prezentovať aktuálnu situáciu, v akej sa írsky jazyk nachádza, a ponúknúť i možnosti jeho záchrany vo forme záverečných odporúčaní pre prax, ktoré by mohli byť aplikovateľné i v inom regióne v prípade ďalších minoritných či menej používaných jazykov. V tejto súvislosti vystupuje ako kľúčová i identifikácia slabých a silných stránok jazykovej politiky a *20-ročnej stratégie írskeho jazyka 2010 – 2030*, ktorej finálna evalvácia bude možná až po uplynutí stanoveného horizontu rokov, počas ktorých by malo dôjsť k výrazným zmenám na ceste k dosiahnutiu bilingválnej spoločnosti. Daný text je výsledkom dlhodobej a systematickej práce realizovanej nielen v domácom, ale i zahraničnom prostredí.

OBSAH

ÚVOD 8

I. TEORETICKÁ ČASŤ 12

1 IDENTITA 13

1. 1 Typológia identít 18

1. 2 Kultúrna identita 20

1. 2. 1 Kultúrna identita a symboly 23

1. 2. 2 Súčasná írska národná a kultúrna identita v európskom kontexte 24

2 JAZYK A IDENTITA 26

2. 1 Charakteristika vzťahu medzi identitou a jazykom v kontexte 21. storočia 28

2. 2 Vymretie jazyka 29

2. 3 Esencialistický versus antiesencialistický (sociálno-konštruktivistický) prístup k jazyku a etnicite 33

2. 4 Charakteristika vzťahu írskeho jazyka a identity v kontexte 21. storočia 35

3 JAZYKOVÁ A KULTÚRNA DIVERZITA EURÓPSKEJ ÚNIE 37

3. 1 Jazyková politika Európskej únie 38

4 ÍRSKY JAZYK 40

4. 1 Vymedzenie základných charakteristík o írskom jazyku 40

4. 2 Dôvody poklesu rodených hovoriacich írskym jazykom 43

4. 2. 1 Marginalizácia Írov a írskeho jazyka 47

4. 3 Geografická, kultúrna a spoločenská charakteristika írskojazyčnej oblasti – Gaeltacht 50

4. 3. 1 Stratifikácia obyvateľstva Gaeltachtu podľa jednotlivých jazykových preferencií 52

4. 4 Charakteristika írsky hovoriacich jazykových „komunít“ v Írsku 54

4. 5 Efekt bilingvizmu v minulosti a v súčasnosti 55

4. 6 Revitalizácia írskeho jazyka v Írskej republike 57

4. 7 Inštitucionálna podpora írskeho jazyka v Írskej republike v súčasnosti 59

4. 8 Úloha médií pri revitalizácii írskeho jazyka 60

5 JAZYKOVÁ POLITIKA 62
5. 1 20-ročná stratégia írskeho jazyka 2010 – 2030 62
5. 2 Doterajšie dosiahnuté výsledky jazykovej politiky 63
5. 3 Írsky jazyk v edukačnom systéme 65

II. EMPIRICKÁ ČASŤ 69

6 VYMEDZENIE PREDMETU, CIEĽOV, HYPOTÉZ A METÓD PRÁCE 70
6. 1 Vymedzenie predmetu a cieľov práce 70
6. 2 Pracovné hypotézy 72
6. 3 Teoretické predpoklady kvalitatívneho výskumu, metódy práce, metódy získavania dát 74
6. 4 Metóda vyhodnocovania, analýzy a interpretácie dát 76
6. 5 Analýza a interpretácia významných bodov *20-ročnej stratégie írskeho jazyka 2010 – 2030* 77
6. 6 Výskumná vzorka 80
6. 6. 1 Charakteristika výskumnej vzorky 80

7 ANALÝZA A INTERPRETÁCIA VÝSLEDKOV VÝSKUMU 82
7. 1 Hlavne témy identifikované a analyzované počas výskumu 82
7. 1. 1 Edukačný sektor 82
7. 1. 1. 2 Gaelscoileanna 96
7. 1. 1. 3 Bilingvizmus 100
7. 1. 2 Úloha rodiny pri revitalizácii írskeho jazyka 102
7. 1. 3 Bariéry pri revitalizácii jazyka 105
7. 1. 4 Jazyková politika 112
7. 1. 5 Úloha médií pri revitalizácii jazyka 116
7. 1. 6 Jazykový komisár 117
7. 1. 7 Podpora írskeho jazyka v Gaeltachte 119
7. 1. 7. 1 Írsky jazyk a cestovný ruch 119
7. 1. 8 Postoje k jazyku a učeniu sa jazykov 122
7. 1. 9 Súčasná identita a jazyk 125
7. 1. 10 Vymretie jazyka 132
7.2 Organizácie, zastrešujúce podporu revitalizácie írskeho jazyka v meste Galway 134

8 ZÁVEREČNÉ ODPORÚČANIA 145

9 ZHRNUTIE VÝSLEDKOV VÝSKUMU A DISKUSIA 149

ZÁVER 156

RESUMÉ 162

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV 163

PRÍLOHY 179

Príloha A - Zoznam inštitúcií, pôsobiacich v oblasti revitalizácie, normalizácie a podpory írskeho jazyka v Írskej republike 180

Príloha B – Sean-Nós Singing Workshops 181

Príloha C – Seachtain na Gaelige 2015 (Týždeň írskeho jazyka) 182

Príloha D – Gaeltacht (The Language Planning Areas) 183

Príloha E – Opinions on Irish (názory na írčinu) 184

Príloha F – Two Eyes, Two Ears, Two Hands, Two Legs...Two Languages – of course! (Podpora dvojjazyčnej výchovy) 185

SLOVNÍK TERMÍNOV 186

ÚVOD

„*Nie všetko, čo je možné spočítať, sa počíta, a nie všetko, čo sa počíta, je možné spočítať*“ *(A. Einstein),* (The Alberta Teacher´s Association, 2015, s. 1).

Problematike jazykovej a etnickej revitalizácie sa v súčasnosti venuje zvýšená pozornosť, a to nielen v geografickom priestore Európy. Snahy o odvrátenie procesu jazykového posunu, asimilácie a zániku väčšiny jazykov sveta môžeme pozorovať v rôznych európskych i mimoeurópskych regiónoch. Na jednej strane vystupujú globalizačné a unifikačné tendencie, pričom na druhej strane reflektujeme badateľný záujem o uchovanie špecifických, regionálnych (lokálnych) unikátnych fenoménov, medzi ktoré zaraďujeme i jazyk ako významný kultúrny a sociálny konštrukt, súčasť nemateriálnej časti kultúry a kultúrneho dedičstva národa. Identifikácia s jazykom vystupuje doteraz ako zdroj osobného (duchovného) bohatstva i v citovej sfére. Používanie jazyka môže vytvárať pocit hrdosti, ale i strachu či neistoty, hlavne pokiaľ ide o minoritný či menej používaný jazyk. Jazyk a jeho hodnota, resp. postoj obyvateľov k jazyku, je len ťažko merateľnou veličinou. Jazyk zaraďujeme medzi tie elementy kultúrnej identity, ktoré spadajú do širokospektrálnej problematiky rôznych vedných odborov a disciplín. Používanie konkrétneho jazyka je slobodnou voľbou každého jednotlivca a zároveň jasným vyjadrením jeho identity. Jazyk vystupuje aj ako podmienka pre existenciu jednotlivca a jeho kultúry. S vymretím konkrétneho minoritného, regionálneho či menej používaného jazyka sa stráca i špecifický etnický a kultúrny charakter skupiny, ktorá jazyk používa v každodennej komunikácii.

Cieľom monografie je rekognoskovať a analyzovať aktuálny stav a pozíciu írskeho jazyka v Írskej republike s užším zameraním na jeho prepojenie v rámci kultúrnej identity Írov a prezentovať výsledky terénneho výskumu realizovaného v meste Galway na Národnej írskej univerzite (skr. *NUIG*), akcentujúc hlavné ciele a priority oficiálnej vládou prijatej *20-ročnej stratégie pre írsky jazyk 2010 – 2030* (*20-Year Strategy for the Irish Language 2010-2030*) a *Zákona o oficiálnych jazykoch z roku 2003* (*Official Languages Act*). V rámci jednotlivých kapitol monografie reflektujeme významné postavenie írskeho jazyka nielen v írskej spoločnosti, ale i v európskom a celosvetovom meradle, berúc do úvahy celkovú pridanú hodnotu, vytvorenú existenciou všetkých jazykov sveta, neopomínajúc minoritné a menej používané jazyky, ktoré sú neodmysliteľnou súčasťou európskej identity. Problematika ochrany a revitalizácie minoritných jazykov je rovnako súčasťou európskej jazykovej politiky s cieľom uchovať jedinečnú jazykovú a kultúrnu diverzitu Európy.

Leitmotívom celej monografie je predpoklad, že pre odvrátenie zániku írskeho jazyka, resp. pre jeho revitalizáciu, je podpora írskojazyčných komunít v krajine kľúčová. Berúc do úvahy Fishmanove (1991) a Crystalove (2000) tvrdenia o podmienkach úspešnej revitalizácie jazyka, predpokladáme, že používanie írskeho jazyka sa bude priamoúmerne zvyšovať s nárastom počtu služieb, kultúrnych, literárnych, edukačných, mediálnych a ekonomických aktivít, realizovaných v danom jazyku. Čím viac sfér sa vytvorí pre praktické využitie jazyka, tým viac obyvateľov si ho zvolí ako komunikačné médium. S daným faktom súvisí i zmena postojov k jazyku na základe nadobudnutej prestíže minoritného jazyka. Nezastupiteľnú úlohu zohráva i ekonomická a hospodárska podpora *Gaeltachtu* (írskojazyčných oblastí situovaných prevažne v západnej časti krajiny), diseminácia informácií o výhodách bi/multilingvizmu a podpora rodiny ako základnej jednotky spoločnosti, ktorá je okrem edukačného prostredia ďalšou identifikovanou zložkou nevyhnutnou pre medzigeneračný prenos jazyka, pričom jej úspech závisí i od pozitívneho postoja rodičov k výchove svojich detí v írskom jazyku.

Írsky jazyk bol prijatý ako jeden z oficiálnych pracovných jazykov Európskej únie v roku 2007, preto je jedným z parciálnych cieľov monografie reflexia tohto nového statusu v rámci postojov konkrétnej reprezentatívnej vzorky respondentov, nakoľko táto pozícia vytvára nové pracovné príležitosti, a tým i nový záujem o jazyk. Na úrovni EÚ však doposiaľ nedochádza k plnohodnotnému využitiu translačných a tlmočníckych služieb i na základe špecifického obmedzeného postavenia írskeho jazyka v inštitúciách EÚ. Viaceré hlasy hlavne z radov *Conradh na Gaelige*[1] stoja v opozícii voči uplatneným obmedzeniam írskeho jazyka v inštitúciách EÚ, ktoré by mali pretrvať do roku 2017.

Monografia sa skladá z teoretickej a empirickej časti. V teoretickej časti monografie prezentujeme problematiku identity, kultúrnej identity, súčasnej írskej národnej a kultúrnej identity, vzťahu jazyka a identity, predstavujúc informácie o možnom vymretí jazyka. V tejto časti práce ponúkame kľúčové údaje o írskom jazyku a jeho pozícii v Írskej republike. Venujeme sa i tematike jazykovej politiky, jazykovej stratifikácii krajiny, *Gaeltachtu* ako oficiálnej írsky hovoriacej oblasti, bilingvizmu, revitalizácii írskeho jazyka, inštitucionálnej podpore a úlohe edukačného a médiálneho sektoru pri jeho záchrane v snahe zmierniť/odvrátiť jazykový posun (*RLS – reversing language shift*, podľa J. Fishmana). Neopomíname ani charakteristiku kľúčových bodov v rámci *20-ročnej stratégie pre írsky jazyk 2010 – 2030*,

[1] Conradh na Gaelige (Gaelic League), Gaelská liga. Jedna z významných írskych organizácií, ktorá sa podieľa na revitalizácii írskeho jazyka z dlhodobého historického hľadiska od roku 1893. Informácie o hlavných aktivitách Conradh na Gaelige, ktoré boli získané na základe realizácie pološtruktúrovaných rozhovorov, tvoria súčasť empirickej časti monografie.

prijatej v roku 2009 na obdobie dvadsiatich rokov, pričom v empirickej časti práce cez prizmu hlavných identifikovaných tém sa snažíme poukázať na slabé a silné stránky revitalizačných aktivít v Írskej republike, na základe ktorých formulujeme i záverečné odporúčania, ktoré by mohli posilniť životaschopnosť (vitalitu) írskeho jazyka, a tým zabezpečiť jeho používanie ďalšími generáciami (medzigeneračný prenos – *intergenerational transmission*). Írsky jazyk ako zvolený výskumný objekt je modelovým príkladom ako sa jazyk môže ocitnúť na pokraji svojho vyhynutia. Zostavený rad odporúčaní v záverečnej časti práce ponúka viaceré možnosti opätovného navrátenia írskeho jazyka do života etnika.

Východiskom pre spracovanie problematiky monografie bolo dlhdobé a systematické zhromažďovanie materiálov a hĺbkové získavanie poznatkov, ktoré reflektovali nový pohľad na írsky jazyk a jeho miesto v rámci kultúrnej identity Írov. Cenné informácie sme získali počas výskumného pobytu v Centre írskych štúdií na Národnej írskej univerzite v meste Galway. V tejto súvislosti sme v priebehu elaborácie empirickej časti práce oslovili kľúčových aktérov, podieľajúcich sa na revitalizácii írskeho jazyka, ako i občanov konkrétnej lokality (mesto Galway a jeho okolie, Connemarský *Gaeltacht*, okresy Wicklow a Offaly). Do nášho výskumného repertoáru sme zaradili inštitúcie, pôsobiace v terciárnej sfére (Národná írska univerzita – *NUIG*, Centrum írskych štúdií, Katedra írskeho jazyka, Katedra histórie, Oddelenie starej a stredovekej írčiny) a primárnej sfére edukácie (*Killeigh National School*, Základná škola v Killeigh). Analýze sme podrobili i výpovede získané pomocou pološtruktúrovaných rozhovorov v ďalších inštitúciách a organizáciách, ktoré pôsobia v meste Galway (*Conradh League*, *Gaillimh le Gaelige*, *Údarás na Gaeltachta*, *Ealáin na Gaeltachta Teoranta*, *National Irish Language Theatre*, *Galway City Library*, *Galway City Museum*, *James Hardiman Library*). V rámci dosiahnutia čo najdiverznejšej vzorky respondentov, i z hľadiska dosiahnutia saturovaného charakteru dát sme oslovili i hlavných reprezentantov politických strán *Fianna Fáil* a *Sinn Féin*, pôsobiacich v meste Galway. Nezastupiteľné miesto v našom výskume zohrali občania mesta Galway a priľahlých miest (Moycullen, Barna) a respondenti z ďalších vyššie uvedených írskych okresov: Wicklow (Dublin, Aughrim) a Offaly (Killeigh, Tullamore). Všetky spomínané inštitúcie a respondenti nám poskytli bohatú databázu informácií, usmernenia i odporúčania, ktoré tvoria pridanú hodnotu celej práce.

Následne sme sa zamerali na podrobnú analýzu výpovedí respondentov k tematike írskeho jazyka a identity, reflektujúc hlavné ciele oficiálneho jazykového plánu, ktorého priority sú stanovené v *20-ročnej stratégii pre írsky jazyk 2010 – 2030*. Cez prizmu odporúčaných preštudovaných dokumentov a realizácie kvalitatívneho výskumu formou

pološtruktúrovaných rozhovorov, ohniskových diskusií, priamych a nepriamych pozorovaní sme dospeli k informačne bohatým zisteniam. Získané dáta sme následne podrobili detailnému triedeniu. Záverečnou etapou elaborácie empirickej časti bola syntéza, analýza a a interpretácia hlavných identifikovaných tém výskumu, pričom najsignifikantnejšie zistenia tvoria súčasť záverečného zhrnutia problematiky a odporúčaní pre prax.

Predpokladaným prínosom monografie by malo byť zvýšenie informovanosti a rozšírenie povedomia o skúmanej problematike, o ktorej sa v súčasnosti často diskutuje nielen v európskom, ale i v celosvetovom meradle, akcentujúc významné postavenie rôznych minoritných jazykov (maorský jazyk, havajský jazyk, sámske jazyky atď.). Dovolíme si konštatovať, že írsky jazyk ako keltský jazyk je súčasťou nielen keltského, ale i celosvetového kultúrneho dedičstva. Pravdou ostáva, že nie vždy sa dá s použitím kvantitatívnch metód spočítať to, čo skutočne vytvára hodnoty, súc elementom nemateriálneho kultúrneho dedičstva národa. Z daného tvrdenia vyplýva, že uvedomenie si významu írskeho jazyka ako neoddeliteľnej súčasti kultúry a kultúrnej identity Írov, vytvára predpoklady pozitívneho nazerania na jazyk ako nevyhnutnú podmienku existencie konkrétnej etnickej skupiny a kultúry. S daným tvrdením je spojené i dobrovoľné prihlásenie sa k používaniu jazyka, ktoré je osobnou voľbou jednotlivca.

Globalizácia nemusí byť pre írsky jazyk hrozbou, ale novou výzvou na pestovanie kultúrnych a jazykových špecifík krajiny. Írsky jazyk predstavuje v tomto smere jedinečný prvok, ktorý v sebe ukrýva nielen kultúrny, ale i ekonomický potenciál. I keď súčasnému verejnému diskurzu dominuje prognóza o zániku väčšiny jazykov sveta v časovom horizonte niekoľkých desiatok rokov, zvýšený záujem o revitalizáciu jazykov v rôznych regiónoch sveta (Veľká Británia, Nový Zéland, Fínsko, Španielsko, Kanada) predpokladá spomalenie procesu jazykového posunu (*language shift*).

Vnímanie írskeho jazyka ako dôležitého symbolu etnickej a kultúrnej identity je nevyhnutným ohnivkom zabezpečenia vitality, resp. životaschopnosti jazyka. Pozitívne postoje k jazyku môžu badateľne urýchliť dosiahnutie spoločenského bilingvizmu, napĺňajúc základné ciele a priority jazykového plánu s cieľom jazyk revitalizovať. Írsky jazyk má stále šancu získavať na svoju stranu väčší počet aktívnych používateľov a nadobúdať prestíž oproti minulým negatívnym stereotypom namiereným proti jeho používateľom, a tým potvrdzovať svoje rovnocenné postavenie s angličtinou. Odhodlanie, viera a entuziazmus sú však v danej oblasti nevyhnutné. Dúfame, že monografia, vzťahujúca sa k problematike jazyka a identity, prinesie zaujímavé informácie všetkým, ktorým nie je problematika osudu minoritných a menej používaných jazykov ľahostajná.

Názov: Írsky jazyk a kultúrna identita: revitalizácia a ochrana
Autor: Mgr. Anna Slatinská, PhD.
Recenzenti: prof. PhDr. Zuzana Beňušková, CSc.
PhDr. Daniel Luther, CSc.
Návrh obálky: Mgr. art. Zuzana Ceglédyová
Jazyková úprava: Mgr. Ľubomír Gábor
Náklad: 100 kusov
Rozsah: 188 strán
Formát: A5
Vydanie: prvé
Rok vydania: 2015
Vydavateľ: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Edícia: Filozofická fakulta
Tlač: EQUILIBRIA, s.r.o. Košice

ISBN 978-80-557-1012-9